

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертацію Стрілецької Оксани Василівни «Принцип змагальності в кримінальному процесі: стан, проблеми реалізації, перспективи вдосконалення», поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дослідження. Питання про змагальність як принцип кримінального процесу, його зміст і дію в кримінальному процесі постійно привертає увагу юристів і протягом десятків років не сходить зі сторінок юридичної літератури. Особливо підвищився інтерес до проблеми змагальності в кримінальному процесі в останні роки. Пов'язано це з триваючою реформою кримінального процесуального законодавства, одним із найважливіших напрямів якої є вдосконалення стадії досудового розслідування, приведення її до європейського зразка.

Незважаючи на ухвалення в 2012 році нового КПК України, питання про те, в яких межах на різних стадіях кримінального процесу має бути реалізовано принцип змагальності, продовжує розбурхувати уми багатьох учених. Саме наявність або відсутність змагальності визначає природу процесу як на судових, так і на досудових стадіях, становище суб'єктів, що діють у них, їхні права та обов'язки, взаємовідносини один з одним. Варто зазначити, що КПК України 2012 року не тільки не поклав край полеміці щодо принципу змагальності в кримінальному процесі, а, навпаки, посилив наукові суперечки.

Реформування кримінального процесуального законодавства повинно мати під собою тверде теоретичне підґрунтя. Змагальність же як складне правове явище видається недостатньо дослідженою в доктрині кримінального процесу. Низка питань залишилися поза спеціальним вивченням, інші не отримали в теорії переконливого вирішення. Актуальність проблеми та нагальна потреба в її вивченні спричинені насамперед тим, що всі зусилля вчених з цього питання були сконцентровані лише на проблемі змагальності під час судового розгляду, тоді як щодо дії цього принципу в ході проведення досудового розслідування можна виявити лише окремі думки фахівців, як і побажання щодо необхідності детальнішого вивчення цього питання з окремими рекомендаціями з приводу

того, як це краще зробити. Низка вітчизняних праць присвячена вивченню змагальності в кримінальному процесі без акценту на стадії досудового розслідування. Заповнити зазначений недолік можливо лише шляхом подальшого дослідження змагальності як принципу кримінального процесу.

Наведене вище свідчить про актуальність і важливість теми дисертації присвяченій дослідженню принципу змагальності в кримінальному процесі і на основі цього, розробки пропозицій щодо вдосконалення реалізації зазначеного принципу на різних стадіях кримінального процесу.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача. Дисертація Стрілецької Оксани Василівни на тему «Принцип змагальності в кримінальному процесі: стан, проблеми реалізації, перспективи вдосконалення» присвячена вивченню сучасного стану змагальності в кримінальному процесі та розробці науково обґрунтованих напрямів вдосконалення реалізації принципу змагальності в ході проведення досудового розслідування, під час судового розгляду та розгляду справи в апеляційній інстанції.

Автор комплексно підійшов до вивчення проблемних питань реалізації принципу змагальності в кримінальному процесі та запропонував низку обґрунтованих рекомендацій щодо перспектив вдосконалення реалізації засади змагальності сторін. Дисертація ґрунтується на комплексі загальних та спеціальних методів наукового пізнання, застосування яких зумовлено особливостями дослідження принципу змагальності в кримінальному процесі. Проведене дослідження ґрунтується на належному використанні сукупності методів наукового пізнання: діалектичному, порівняльно-правовому, статистичному, соціологічному та ін., які в сукупності дозволили дослідити стан, проблеми реалізації та перспективи вдосконалення принципу змагальності в кримінальному процесі, обґрунтувати результати дисертації з наукової точки зору та довести правильність запропонованих у роботі висновків.

Результати дисертаційного дослідження Стрілецької О.В. знайшли належну апробацію та оприлюднені у фахових наукових виданнях. Основні наукові положення та результати дисертаційного дослідження висвітлено у 9 публікаціях,

серед яких: 4 статті у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України, 4 тез доповідей на науково-практичних конференціях та 1 публікація, яка додатково відображає результати дослідження.

У ході проведення наукового дослідження автором дисертації проаналізовано та використано 171 джерело наукової літератури, яка, тією чи іншою мірою, стосується положень дисертації, доповнює її чи спростовує окремі проблемні питання реалізації принципу змагальності в кримінальному процесі. Такий обсяг наукової літератури дозволив автору усестороннє дослідити завдання, поставлені у вступі дисертаційного дослідження й запропонувати низку обґрунтованих рекомендацій і пропозицій.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведеного здобувачем дослідження, повнота викладу в опублікованих працях. Низка запропонованих автором дисертації пропозицій і рекомендацій характеризуються ознаками новизни і мають безпосереднє спрямування на комплексне вирішення проблемних питань змагальності в кримінальному процесі, а саме:

– вперше проведено комплексний аналіз генези розвитку законодавчої регламентації принципу змагальності в кримінальному процесі, з урахуванням та розмежуванням законодавчих актів Російської Імперії, СРСР та УРСР, які в різні історичні періоди діяли на українських територіях;

– вперше виділено три періоди становлення принципу змагальності в кримінальному процесі на українських територіях: імперський період (початок XVIII ст. – 1917 рік), радянський період (1917 – 1991 роки) та новітній період (1991 рік – теперішній час);

– удосконалено позицію щодо необхідності розширення повноважень захисника з метою активізації його діяльності в реалізації принципу змагальності на стадії досудового розслідування. У зв'язку з цим запропоновано: закріпити в КПК України форму протоколу для фіксації стороною захисту результатів опитування осіб; передбачити відповідальність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та

фізичних осіб за невиконання клопотань сторони захисту щодо надання необхідних речей та документів; доповнити КПК України правилом, поклавши на слідчого, прокурора обов'язок своєчасно повідомити захисника про час і місце проведення слідчої (розшукової) дії, в якій він має право взяти участь; наділити адвоката правом на формування досьє адвоката, складання «висновку захисника» (захисного акту) та направлення їх до суду разом із обвинувальним актом сторони обвинувачення;

– удосконалено позицію щодо необхідності розширення змагальних начал під час судового розгляду. У зв'язку з цим запропоновано: передбачити, що під час розгляду скарги на рішення, дій чи бездіяльність слідчого, прокурора участь в процесі оскарження повинні брали всі зацікавлені сторони; доповнити КПК України нормою, наступного змісту: «сторона обвинувачення має право під час судового розгляду ставити запитання, подавати свої зауваження та заперечення щодо порядку проведення дій, які заносяться до протоколу»; поширити обов'язкову участь захисника на кримінальні провадження щодо тяжких злочинів;

– удосконалено позицію щодо необхідності розширення змагальних начал в апеляційній інстанції. У зв'язку з цим запропоновано: доповнити КПК України нормою, передбачивши обов'язкову участь захисника в рамках апеляційного оскарження з використанням відеоконференції, незалежно від бажання підозрюваного, обвинуваченого, засудженого; наділити засудженого, який утримується під вартою та бере участь у суді другої інстанції за допомогою системи відеоконференції, правом на конфіденційність консультації із захисником, а також закріпити обов'язкове надання такому засудженому захисника, який представлятиме його інтереси в залі суду; доповнити КПК України правилом, обов'язкової участі в розгляді апеляційної скарги сторони, що ініціювала апеляційне оскарження; наділити правом останнього слова особу, яка заперечує проти задоволення апеляційної скарги;

– дістала розвитку позиція, що зміст принципу змагальності сторін становить сукупність наступних взаємопов'язаних елементів: наявність сторони обвинувачення та сторони захисту; наявність у сторони обвинувачення та сторони

захисту рівних процесуальних прав; наявність та чітке відокремлення функцій державного обвинувачення, захисту та судового розгляду; наявність об'єктивного та неупередженого суду;

– доцільність запровадження в кримінальний процес концепції паралельного розслідування – проведення двох протилежних слідчих процесів (офіційного з боку обвинувачення та приватного з боку захисту). Встановлено, що її реалізація – є передумовою серйозних порушень законності, розумною альтернативою паралельного розслідування визначено адвокатське розслідування;

– дістала розвитку позиція, що поширення змагальності на стадії досудового розслідування повинно й надалі виявлятися в розумному розширенні прав підозрюваного, обвинуваченого та його захисника – адвоката, а також за рахунок посилення контролю слідчого судді за діями слідчого та прокурора.

Результати дисертації знайшли повне відображення у наукових публікаціях, що оприлюднені у фахових видання України та апробовані на науково-практичних конференціях.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Дисертація Стрілецької О.В. є одним із перших у вітчизняній юридичній науці комплексним дослідженням проблематики змагальності в кримінальному процесі України, на підставі якого сформульовано нові наукові положення, висновки та пропозиції. Висновки, пропозиції та рекомендації, що наведені в дисертації, ґрунтуються на аналізі літературних джерел, чинного кримінального процесуального законодавства та рекомендацій міжнародних організацій. Зміни та доповнення до законодавства у зазначеній вище сфері дисертантом обґрунтовані належним чином, запропоновані редакції таких змін та доповнень. Рекомендації та пропозиції, запропоновані автором дисертації для комплексного вирішення проблемних питань змагальності в кримінальному процесі, ґрунтуються на результатах, отриманих в ході наукового дослідження, мають належний рівень обґрунтування та наукової новизни.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Автор дисертації запропонував чітке визначення об'єкту, предмету та мети дослідження. Вони є зрозумілими і відповідають завданням, які поставлені перед дослідженням. В свою чергу завдання повністю знайшли вирішення у результатах наукового дослідження та публікаціях автора дослідження.

Автор на достатньо високому рівні опанував методологію наукової діяльності. Використовуючи комплекс методів наукового пізнання, дисертант запропонував низку обґрунтованих пропозицій та рекомендацій, які впливають на покращення реалізації принципу змагальності в кримінальному процесі.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження. Результати наукового дослідження, що наведені у дисертації Стрілецької О. В., мають теоретичне й практичне значення та характеризуються ознаками наукової новизни. Пропозиції та рекомендації належним чином обґрунтовані і можуть бути використані у освітній діяльності для підготовки студентів юридичного профілю, підготовки кадрів для слідчих підрозділів, суддівського корпусу, подальших наукових дослідженнях присвячених реалізації принципу змагальності в кримінальному процесі.

Практичне значення дисертації Стрілецької О.В. полягає в тому, що його результати можуть бути безпосередньо використані у практичній діяльності, а запропоновані рекомендації і пропозиції створюють реальну можливість вирішення конкретних завдань в практиці кримінального процесу.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності. Дисертація Стрілецької Оксани Василівни на тему «Принцип змагальності в кримінальному процесі: стан, проблеми реалізації, перспективи вдосконалення» виконана відповідно до встановлених вимог, має чітку структуру, яка дозволяє вирішити поставлені перед дослідженням завдання.

Дисертаційна робота має чітку структуру, логічно побудована та має послідовно викладений матеріал, що розкривається у трьох розділах дослідження.

У вступі обґрунтовано актуальність обраної теми дисертації, визначено ступінь її наукової розробки, зв'язок з науковими програмами, планами, темами, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет та методи дослідження, емпіричну базу, сформульовано наукову новизну, практичне значення результатів та наведено інформацію про впровадження та апробацію результатів дослідження на комунікативних заходах.

У першому розділі дисертації «Методологія принципу змагальності в кримінальному процесі» автором дисертації: досліджено історію становлення принципу змагальності в кримінальному процесі; визначено сутність та зміст принципу змагальності в кримінальному процесі; проаналізовано зарубіжний досвід законодавчого закріплення змагальності.

Дисертантом проаналізована історія становлення принципу змагальності в кримінальному процесі та виокремлено наступні періоди його розвитку: Імперський період (початок XVIII ст. – 1917 рік), під час якого кримінальний процес не мав чіткого поділу на попереднє і судове слідство. Сам процес характеризувався пасивністю судді та суто активною участю обвинувача. В подальшому, після судової реформи Олександра II, слідчо-обвинувальний процес на стадії попереднього слідства зберіг яскраво виражені розшукові начала, а на стадії судового розгляду набув змагальних начал. Суд отримав право заповнювати пізнання своїм допитом, виправляти неповноту й помилки сторін; Радянський період (1917 – 1991 роки), до 60-х років, фактично, кримінальний процес відповідав інквізиційній формі. Починаючи з 60-х років кримінально-процесуальне законодавство зазнало істотних змін. Змагальність стала не просто носити суто декларативний характер, а являти собою частину механізму для забезпечення справедливості під час судового розгляду. Вона почала діяти як інструмент, спрямований на врівноваження інтересів держави та інтересів осіб, залучених у процес. Водночас це не призвело до розподілу функцій у кримінальному процесі та не запровадило достатніх гарантій для забезпечення обвинуваченим та підозрюваним усього обсягу прав на захист від обвинувачення та підозри. Пріоритетним вважалося не змагання сторін, а досягнення завдань

соціалістичного правосуддя, діяльність державних органів (попереднього слідства, прокуратури і суду); Новітній період (1991 рік – теперішній час). Після розпаду СРСР і переходом до побудови в Україні демократичної, правової, європейської держави законотворча діяльність щодо вдосконалення реалізації принципу змагальності почала набувати системного характеру. Конституція України 1996 року, а згодом і КПК України 2012 року закріпили змагальність в якості одного з основоположних принципів кримінального процесу. Елементи змагальності знайшли своє якісне вираження не тільки під час судового провадження, а й на стадії досудового розслідування.

Встановлено, що принцип змагальності характеризується наявністю чотирьох взаємозалежних елементів: стороною обвинувачення та стороною захисту; закріпленими засобами діяльності сторони обвинувачення та сторони захисту; відокремленням функцій державного обвинувачення, захисту та судового розгляду; об'єктивним та неупередженим судом. Лише наявність усіх цих елементів без жодних застережень, припущень, винятків тощо дозволяє класифікувати процес як такий, що відповідає принципу змагальності.

У другому розділі дисертації «Особливості реалізація принципу змагальності в кримінальному процесі» автором дисертації визначено особливості реалізації принципу змагальності: в ході проведення досудового розслідування, під час судового розгляду та в апеляційній інстанції.

В ході дослідження розкрито особливості реалізації принципу змагальності в ході проведення досудового розслідування. Відстоюється позиція щодо необхідності розширення повноважень захисника з метою активізації його діяльності в реалізації принципу змагальності на стадії досудового розслідування. У зв'язку з цим запропоновано: закріпити в КПК України форму протоколу для фіксації стороною захисту результатів опитування осіб; передбачити відповідальність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб за невиконання клопотань сторони захисту щодо надання необхідних речей та документів; доповнити КПК України правилом, поклавши на слідчого, прокурора обов'язок

своєчасно повідомити захисника про час і місце проведення слідчої (розшукової) дії, в якій він має право взяти участь; наділити адвоката правом на формування досьє адвоката, складання «висновку захисника» (захисного акту) та направлення їх до суду разом із обвинувальним актом сторони обвинувачення.

Автором дослідження охарактеризовано особливості реалізації принципу змагальності під час судового розгляду. Відстоюється позиція щодо необхідності розширення змагальних начал під час судового розгляду. У зв'язку з цим запропоновано: передбачити, що під час розгляду скарги на рішення, дій чи бездіяльність слідчого, прокурора участь в процесі оскарження повинні брали всі зацікавлені сторони; доповнити КПК України нормою, наступного змісту: «сторона обвинувачення має право під час судового розгляду ставити запитання, подавати свої зауваження та заперечення щодо порядку проведення дій, які заносяться до протоколу»; поширити обов'язкову участь захисника на кримінальні провадження щодо тяжких злочинів.

Дисертантом детально проаналізовано особливості реалізації принципу змагальності в апеляційній інстанції. Запропоновано: доповнити КПК України нормою, передбачивши обов'язкову участь захисника в рамках апеляційного оскарження з використанням відоеконференції, незалежно від бажання підозрюваного, обвинуваченого, засудженого; наділити засудженого, який утримується під вартою та бере участь у суді другої інстанції за допомогою системи відоеконференції, правом на конфіденційність консультації із захисником, а також закріпити обов'язкове надання такому засудженому захисника, який представлятиме його інтереси в залі суду; доповнити КПК України правилом, обов'язкової участі в розгляді апеляційної скарги сторони, що ініціювала апеляційне оскарження; наділити правом останнього слова особу, яка заперечує проти задоволення апеляційної скарги;

У третьому розділі дисертації «Перспективи вдосконалення реалізації принципу змагальності в кримінальному процесі» автором дисертації визначено організаційні аспекти вдосконалення реалізації принципу змагальності в кримінальному процесі та досліджено проблематику паралельного розслідування

у кримінальному процесі в розрізі реалізації засади змагальності сторін.

В ході дослідження автор обґрунтовую тезу, що розумною альтернативою паралельного розслідування є адвокатське розслідування. Запровадження інституту адвокатського розслідування забезпечить декларовану рівноправність сторін на стадії досудового розслідування, зберігаючи при цьому гарантії щодо визнаних Конституцією України прав людини.

Визначаючи суперечності та прогалини відносно організаційних аспектів функціонування принципу змагальності в кримінальному процесі автор пропонує: переглянути існуюче обмеження на штатну чисельність прокурорів в органах прокуратури в бік їх збільшення в межах визначеної чисельності працівників органів прокуратури; запровадити спрощені правила щодо прийняття в адвокатуру студентів профільних ВНЗ, яким після проходження навчання буде забезпечено можливість стати помічниками діючих адвокатів під керівництвом Національної асоціації адвокатів України; заохочувати адвокатів, які беруть до себе в якості помічників «вчорашніх» випускників зі списку ВНЗ, з якими співпрацює Національна асоціація адвокатів України; переглянути суми виплат адвокатам, які надають правничу допомогу в системі БПД з тим, щоб були враховані реальні витрати часу адвокатом, і оплаті підлягали усі види виконаної ним роботи; дозволити адвокатам надавати безоплатну вторинну правову допомогу без будь-яких конкурсів, додаткових тестувань та перевірок; створити юридичну особу публічного права (Фонд правової допомоги), яка буде заснована державою, але управлятиметься незалежно від неї адвокатською спільнотою та фінансуватись державою та зовнішніми донорами і спонсорами, у тому числі приватним сектором; реформувати механізм здійснення захисту за призначенням; сприяти підвищенню професійної етики та відповідальності адвокатів; запровадити комплексний моніторинг роботи слідчих суддів та загальної судової практики, особливо стосовно судів першої інстанції щодо фактичного застосування принципу змагальності слідчими суддями та судом; при виявленні системних спотворень принципу змагальності їх слід включати до узагальнення

судової практики; винести питання забезпечення змагальності в кримінальному судочинстві до спеціальної ухвали Пленуму Верховного Суду.

Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації в практиці. Результати дисертації Стрілецької Оксани Василівни на тему «Принцип змагальності в кримінальному процесі: стан, проблеми реалізації, перспективи вдосконалення» можуть бути використані у: законотворчій діяльності – для вдосконалення норм кримінального процесуального законодавства, що регламентує повноваження сторін кримінального процесу з урахуванням реалізації принципу змагальності; науково-дослідницькій роботі – як підґрунтя для подальшого вивчення проблематики реалізації принципу змагальності; освітньому процесі – в якості науково-методичної основи для розробки навчальних посібників і методичних рекомендацій. Положення та висновки, наведені в дисертаційному дослідженні, можуть бути використані: в юридичних ЗВО та установах додаткової професійної освіти; в процесі викладання навчальних дисциплін «Кримінальний процес» і «Судові та правоохоронні органи України»; практичній діяльності – для підвищення кваліфікації працівників органів досудового розслідування, прокуратури, адвокатури, суддів та при здійсненні ними практичної діяльності.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації. Позитивно оцінюючи наукове та практичне значення результатів рецензованого наукового дослідження, вважаємо доцільним висловити свої міркування щодо окремих дискусійних моментів, зокрема:

1. У підрозділі 1.1. дисертаційного дослідження «Історія становлення принципу змагальності в кримінальному процесі» дисертант багато уваги приділяє розвитку інституту змагальності на українських територіях під час їх входження до Російської Імперії. Проте дослідження було б більш повним, якщо автор приділив увагу інституту змагальності на тих українських територіях, які входили в різні часи до складу Великого князівства Литовського, Речі Посполитої та Австро-Угорщини.

2. У підрозділі 1.2. дисертаційного дослідження «Сутність та зміст принципу змагальності в кримінальному процесі» дисертантом багато уваги присвячено розкриттю змісту елементів принципу змагальності та природі змагальності загалом. На моє переконання, варто було присвятити більше уваги понятійно-категоріальному апарату та охарактеризувати різні доктринальні підходи до розуміння принципу змагальності.

3. Дисертація значно б виграла, якби в ній, у контексті написання підрозділу 1.3. «Зарубіжний досвід законодавчого закріплення змагальності» підсумкові результати аналізу практичної реалізації принципу змагальності сторін (в розрізі всіх наведених країн) були представлені в табличному варіанті, з формулюванням конкретних пропозицій для України. Застосування інфографіки при висвітленні цього підрозділу полегшало би сприйняття матеріалу дослідження, а сама робота стала більш презентабельною.

4. Дисертація значно б виграла, якби в ній були окреслені особливості реалізації принципу змагальності в касаційній інстанції.

Слід зазначити, що висловлені критичні зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації та не знижують наукової й практичної значущості дисертаційного дослідження Стрілецької Оксани Василівни.

Відсутність порушень академічної доброчесності. Дисертація Стрілецької Оксани Василівни на тему «Принцип змагальності в кримінальному процесі: стан, проблеми реалізації, перспективи вдосконалення» написана державною мовою з дотриманням вимог наукового стилю. Дисертаційне дослідження містить посилання на використані автором джерела та літературу, відповідно до чинного законодавства щодо авторських прав та академічної доброчесності. Всі випадки використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідні джерела, оформлені у належний спосіб. Аналіз змісту дисертаційного дослідження та наукових публікацій, зарахованих за темою дисертації свідчить, що вимоги щодо академічної доброчесності дисертантом дотримано і робота Стрілецької О.В. є самостійним монографічним, оригінальним науковим

дослідженням. Під час вивчення та аналізу дисертації, наукових публікацій автора дослідження не виявлено фактів порушень академічної доброчесності.

ВИСНОВОК

про відповідність дисертації встановленим вимогам

1. Дисертаційна робота Стрілецької Оксани Василівни на тему «Принцип змагальності в кримінальному процесі: стан, проблеми реалізації, перспективи вдосконалення», є завершеною кваліфікаційною працею, в якій отримано нові науково-обґрунтовані результати, що в сукупності розв'язують конкретне наукове завдання, яке має істотне значення для кримінального процесу та вироблення науково обґрунтованих рекомендацій щодо вдосконалення відповідних положень законодавства та практики його застосування.

2. Дисертаційна робота Стрілецької Оксани Василівни на тему «Принцип змагальності в кримінальному процесі: стан, проблеми реалізації, перспективи вдосконалення» за актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною значимістю здобутих результатів відповідає спеціальності 081 Право та вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 261 (із змінами і доповненнями від 3 квітня 2019 р. № 283), наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12.07.2019 р.) і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), а її автор – Стрілецька Оксана Василівна, на підставі прилюдного захисту заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 «Право».

Завідувач кафедри кримінального права та процесу
Державного податкового університету,
доктор юридичних наук, професор

Галина ДІДКІВСЬКА